

УДК 37.018.4(430)

Віта Гаманюк

E-LEARNING, M-LEARNING, BLENDED LEARNING І ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

Інформатизація освіти та безперешкодний доступ до джерел інформації позначилися, насамперед, на організації навчального процесу. Якщо раніше викладач обмежувався лише друкованим матеріалом, то сьогодні до навчального процесу залучаються матеріали на різного роду носіях інформації. Одним із новітніх засобів навчання іноземної мови, який за останнє десятиліття впроваджується у всіх сферах та на всіх етапах освіти, є використання мультимедійних технологій, які повною мірою реалізують освітній, соціальний і духовний потенціал особистості та забезпечують активізацію всіх сфер діяльності. Застосування у навчальному процесі інформаційно-комунікативних технологій вже сьогодні вказує на великі перспективи у плані розбудови й інтенсифікації іншомовного навчання. Роль нових засобів і форм навчання, що ґрунтуються на використанні комп'ютерних технологій, настільки велика, що у Німеччині вже деякий час успішно розвивається окрема галузь педагогіки, яка отримала назву "Medienpädagogik".

Проблемами застосування інформаційно-комунікативних технологій навчання займалися як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. Актуальність питання корелюється зі стрімким розвитком цифрових технологій та інтенсивністю їх впровадження і використання у навчальному процесі. У вітчизняному науковому просторі теоретичними питаннями інформатизації освіти і застосування інформаційних технологій займалися науковці Б. Гершунський, Р. Гуревич, М. Жалдак, Г. Козлакова, В. Монахов, П. Стефаненко; проблемами теорії та практики дистанційного навчання – А. Аханян, А. Андрєєв, М. Бухаркіна, Я. Ваграменко, В. Кухаренко, В. Лазарєв, С. Нестеренко, Є. Полат, О. Рибалко; принципи дистанційної освіти та навчання стали предметом дослідження у працях А. Андрєєва, М. Бухаркіної, В. Вержбицького, Ю. Дьоміна та інших, а розгляду психолого-педагогічних засад дистанційного навчання у системі неперервної освіти присвячено праці Р. Макарова, Н. Ничкало, О. Коваленко, С. Сисоєвої; методичні та педагогічні аспекти використання комп'ютера у сфері навчання іноземних мов досліджувала Р. Бужикова.

У педагогіці Німеччини питаннями теорії та практики електронного та дистанційного навчання іноземних мов досліджуються такими

науковцями, як: С. Байер (S. Baier), Н. Вюрфель (N. Würffel), Д. Кранц (D. Kranz), Х. Мічіан (H. Mitschian), Д. Рьослер (D. Rösler), Ш. Ульріх (S. Ulrich), Р. Шулмайстер (R. Schulmeister) та ін.

Незважаючи на те, що питання дистанційного й електронного навчання в системі освіти вивчаються досить інтенсивно, однозначного визначення понять і загального розуміння специфіки різних видів електронного навчання ще немає. Наявні дефініції де в чому співпадають, але бачення науковців як сутності, так і практичного використання електронного навчання у навчальному процесі відрізняються, насамперед через особливості сфери їх застосування. Тож питання класифікації форм електронного навчання, визначення сфери та доцільності їх використання в іншомовній освіті є на сьогодні ще відкритими.

Мета статті – визначити наявні у системі іншомовної освіти ФРН форми дистанційного й електронного навчання, виявити відмінності між ними, а також окреслити сфери використання інформаційно-комунікативних технологій у системі іншомовної освіти та підвищення кваліфікації ФРН.

Сучасна людина прагне мобільності, безперешкодного доступу до джерел інформації, а система освіти перебуває у стані перетворень і модернізації та є відкритою до різноманітних новацій. Вона орієнтується на попит і має пропонувати нові, привабливі, актуальні та спрямовані у майбутнє освітні пропозиції, які знаходили б відгук та визнання у суспільстві. Насамперед це стосується освіти дорослих і системи підвищення кваліфікації фахівців різних рівнів, профілю та спеціалізації. Особливо гнучкою має стати у сучасних умовах система іншомовної освіти, тому що сьогодні іноземна мова розглядається вже не лише як фахова, але і як кваліфікаційна ознака, незалежно від роду та напряму професійної підготовки. Євроінтеграція привела до того, що сьогодні кожна держава має готувати фахівців до іншомовного спілкування, зважаючи на присутність іноземців, які хоча і перебувають на території країни, але часто не володіють мовою. Тож слід зважати на те, що мігранти й іноземці, які тимчасово перебувають у країні, для вирішення адміністративних питань і на рівні повсякденного спілкування розраховують на те, що їх зрозуміють. Отже, працівники комунальних служб, готелів, ресторанів, транспорту та різноманітних установ у межах своєї професійної освіти мають отримувати відповідну іншомовну підготовку, яка б уможливила спілкування з представниками інших мовних спільнот.

Ситуація, що склалася у Німеччині, поставила питання іншомовної підготовки фахівців не лише на рівні базової освіти, але й на рівні підвищення кваліфікації. Значна кількість співробітників різних структур виробництва та сфери обслуговування відчувають сьогодні потребу в знан-

нях іноземних мов, тож установи підвищення кваліфікації відповідним чином змінюють пакети пропозицій з метою задоволення цих потреб. З іншого боку, з огляду на мовну політику Ради Європи, розробку критеріїв визначення рівнів володіння іноземною мовою та сертифікації знань, посилився інтерес не лише до вивчення мов, але й до набуття певного рівня (A1-C2), підтвердженого документом і визнаного у межах усієї Європи.

Вивчення будь-якої мови включає комунікацію і як засіб, і як мету навчання. Іншомовна освіта за своєю суттю є навчанням комунікації у всіх її проявах, тож поява різного роду інформаційно-комунікативних засобів та їх впровадження у навчальний процес не могли не вплинути на організацію навчального процесу та систему іншомовної підготовки в цілому. Навчальні заклади пропонують сьогодні в межах традиційного та дистанційного навчання курси іноземних мов, які передбачають використання новітніх технологій.

У науковому обігу перебувають декілька понять, які мають безпосереднє або опосередковане відношення до інформаційно-комунікативних технологій навчання. Розрізняються дистанційне та заочне, електронне, змішане та мобільне навчання. Дистанційне навчання розглядається як сучасна, модернізована версія заочного навчання. У Німеччині, на відміну від інших країн, з появою цифрових засобів навчання поняття “дистанційна освіта” не прижилося, а для навчання на відстані зберігається назва “заочне навчання” (Fernstudium), у межах якого здійснюється спілкування між тим, хто вчиться, та тим, хто навчає, за допомогою як синхронних, так і асинхронних засобів комунікації. Якщо до недавнього часу високо розвинута система заочного навчання Німеччини спиралася лише на можливості пошти, то з появою нових як телекомунікаційних, так і комп’ютерних технологій спілкування між учасниками навчального процесу відбувається переважно за допомогою комп’ютера й Інтернету.

Дистанційне навчання має порівняно з традиційним декілька переваг, до яких слід віднести доступність, мобільність, автономність, свободу вибору засобів навчання, індивідуалізацію навчального процесу та спрямованість на формування і розвиток певних компетенцій.

Поняття “дистанційне навчання” розуміється по-різному. Так, А. Аханян розглядає дистанційну освіту, беручи за основу різні критерії, і трактує її як: нову організацію освітнього процесу, яка ґрунтується на принципі самостійного навчання студента; сукупність інформаційного забезпечення та всіх засобів, які технічно забезпечують доступ до інформації, інтерактивну взаємодію між суб’єктами навчального процесу, можливість самостійно і незалежно від факторів часу та простору здійснювати навчання, а також створюють умови для перевірки й оцінювання знань; новий ступінь

заочного навчання, визначальною ознакою якого є використання комп'ютера, програмного забезпечення та мережових можливостей [9].

А. Андрєєв визначає дистанційне навчання як синтетичну, інтегральну, гуманістичну форму навчання, що базується на використанні широкого спектру традиційних і нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, тим самим погоджуючись із тим, що основними вирізнявальними ознаками дистанційного навчання є використання інформаційно-комунікативних технологій, активність того, хто навчається, його самостійність щодо організації навчального процесу, визначення часу, темпу та інтенсивності навчальної діяльності, а також безперешкодний доступ до інформації та інтерактивний характер спілкування з викладачем у синхронному й асинхронному режимах [9].

Розуміння С. Сисоевої не відрізняється від двох попередніх, але дослідниця підкреслює, що саме через ті можливості, які відкриває дистанційне навчання, а саме: інваріантність стосовно часу та простору, доступність матеріалів через всесвітню мережу та можливість обмінюватися інформацією, ця форма навчання має виключне значення для тих, хто здобуває другу освіту, підвищує кваліфікацію, набуває нової або проходить курс перепідготовки [1, с. 79].

На відміну від А. Аханяна, А. Андрєєва та С. Сисоевої, А. Хуторський наполягає на тому, що дистанційне навчання відрізняється від традиційного, насамперед, орієнтацією на особистість, на розвиток самостійності, креативності й активності тих, хто вчиться [2].

Поняття “електронне навчання” розуміється у широкому та вузькому смислі. У широкому смислі під електронним навчанням слід розуміти навчальний процес із залученням будь-яких комп'ютерних або інформаційно-комунікативних технологій. Тож дистанційне або традиційне навчання, яке відбувається з використанням комп'ютера або Інтернету, можна вважати електронним, принаймні стосовно іншомовної освіти, тому що більшість підручників з іноземної мови є складовою навчально-методичних комплексів, які включають звуковий супровід і комп'ютерні програми, що покликані забезпечити формування та розвиток навичок усіх видів мовленнєвої діяльності. У вузькому смислі під електронним навчанням розуміють форму організованого навчання у закладах освіти, яке не передбачає особистого контакту, а базується виключно на контактах за допомогою інформаційно-комунікативних і телекомунікаційних технологій.

Д. Рьослер (D. Rösler) намагається визначити поняття “електронне навчання” через такі його ознаки, як цифровий характер і використання Інтернету, але сам визнає, що вони самі по собі не можуть слугувати осно-

вними показниками, тому що у такому випадку навіть використання пропонуваного на супровідному до підручника з іноземної мови диску вправ та аудіо-фрагментів, електронних словників або аудіокниг перетворюють навчання з традиційного на електронне. Більше того, Х. Мічіан (H. Mitschian) звертає увагу на те, що сьогодні жоден із друкованих засобів навчання, робочий зошит, контрольна робота або інші матеріали на паперових носіях не обходяться без використання комп'ютера, а кожен підручник містить посилання на сторінки із завданнями як on-line, так і off-line, тож, якщо слідувати визначенню поняття “електронне навчання” за ознакою його зв'язку з комп'ютером та Інтернетом, то незалежно від того, відбувається воно у рамках очного, дистанційного, традиційного чи мережевого, воно матиме ознаки електронного [5, с. 15].

С. Байер (S. Baier) зазначає, що використання інформаційно-комунікативних технологій навчання є доцільним та ефективним лише тоді, коли враховуються три виміри електронного навчання: технологічний, педагогічний та економічний, які мають узгоджуватися між собою. Що ж до форми навчання із застосуванням електронних засобів, то дослідник, посилаючись на Д. Кірххофера (D. Kirchhöfer), пропонує розрізняти формальне та неформальне навчання. У рамках формального відбуваються регулярні заняття, які супроводжуються фазами самостійного опрацювання матеріалу. Неформальне навчання включає інформативне та супровідне, перше є самоорганізованим, а друге – спонтаним, неорганізованим навчанням [Цит. за 3, с. 5].

Система освіти реагує на розвиток технічних можливостей організації навчального процесу, насамперед, розширенням пропозиції. В останні роки такими новаціями стали засоби дистанційного, особливо електронного навчання, а саме: E-learning, M-learning, Blended Learning.

Слід зазначити, що у педагогічній літературі Німеччини у межах традиційного навчання окремо від електронного розглядається навчання із застосуванням комп'ютера й Інтернету (computergestützter Unterricht). Німецькі педагоги під E-Learning розуміють, насамперед, пропозиції дистанційного навчання. К. Рібєка (C. Ribeca) дає таке визначення поняття: “Під E-Learning у іншомовній освіті слід розуміти впровадження концепцій мультимедійного комп'ютерного навчання, які завдяки використанню інтерактивних форм роботи та за участі й допомоги викладача уможливають індивідуалізацію навчального процесу” [6].

Завдяки появі переносних цифрових носіїв інформації з'явилося так зване “мобільне навчання” – M-Learning, яке базується на використанні різного роду портативних електронних засобів, а саме: MP3-програвачів, iPod, iPad, iPhone, ноутбуків, нетбуків і мобільних телефонів із відповідними функціями.

Поняття “Blended Learning” розуміється як змішане навчання, яке поєднує елементи очного та дистанційного, тобто передбачає як фази фізичної присутності на заняттях, так і фази дистанційного навчання – самостійної роботи над навчальним матеріалом із подальшим обговоренням, консультаціями та спілкуванням через комп’ютер та Інтернет.

В умовах традиційного навчання завжди поєднувалися елементи керованого (у присутності викладача та за його активної участі) та самостійного (з опорою на різного роду друковані засоби, насамперед підручника та робочого зошита) навчання, яке передбачало активність учня. Старі та нові форми навчання спочатку відрізнялися лише ступенем значущості частки некерованого самостійного навчання. Якщо традиційні форми ґрунтуються на роботі в аудиторії, то у межах змішаного навчання частка та значущість самостійної роботи суттєво зростають, а використання інформаційно-комунікативних технологій відбувається саме у фази без прямого контакту суб’єктів навчального процесу.

У німецькій педагогічній літературі наявні декілька дефініцій поняття “Blended Learning”. Р. Краус-Хофман (R. Kraus-Hoffmann) розуміє під ним дидактично доцільне поєднання традиційних очних та нових форм електронного навчання [4]. Д. Кранц (D. Kranz) та Б. Люкінг (B. Lüking) пропонують таке визначення: “Під Blended Learning слід розуміти орієнтовану на скорочення витрат (часу та коштів) суміш (Mix) різних методів і форм навчання. Завдяки оптимальній комбінації та виваженому пропорційному співвідношенню традиційного, електронного навчання та самостійної роботи можна досягти високих результатів” [7, с. 6].

К. Віпке (C. Wierke) виділяє такі елементи змішаного навчання: теорії, методи і засоби. Теоріями, що покладені в його основу, дослідниця вважає конструктивізм, когнітивізм і біхейворизм. До методів учена відносить методи син- та асинхронного навчання, а серед засобів називає on- та off-line навчання. У межах синхронного навчання відбувається робота на заняттях, індивідуально або у групах, асинхронне ж передбачає самостійну роботу, розірваний у часі контакт між викладачем та учнем, або учнями між собою, а також неформальне навчання. До on-line засобів дослідниця відносить web-сторінки, чати, відео конференції, віртуальні класи, електронну пошту, роботу з додатками, а до off-line засобів – програми на CD-ROM, відео- та друковані матеріали, програми телебачення, фрагменти документальних і художніх фільмів [цит. за: 5, с. 19].

Аналізуючи характер взаємодії суб’єктів навчального процесу при використанні інформаційно-комунікативних технологій, С. Байер (S. Baier) зазначає, що існують дві основні форми такої взаємодії: віртуальна та ча-

стково віртуальна. У випадку віртуального навчання спілкування відбувається виключно за допомогою комп'ютера (чат, відеоконференція, форум). Спілкування за таких умов обмежується використанням лише певних каналів, а це означає, що така форма навчання для іншомовної освіти не є ідеальною і має застосовуватися лише у тих випадках, коли відсутні можливості використати інші форми навчання.

При частково віртуальному навчанні можливості традиційного навчання в умовах прямого контакту суб'єктів навчального процесу розширюються за рахунок використання віртуального. Фази присутності та фази віртуального навчання є рівнозначними та утворюють одне ціле, а їх розумне поєднання гарантує успіх [3, с. 6-7].

На особливу увагу заслуговують сьогодні мережева підтримка і ті Інтернет-можливості здійснення комунікації, що при вивченні іноземних мов мають неабияке значення через специфіку предмета. Для іншомовного навчання найсуттєвішими інформаційно-комунікативними засобами є ICQ, Skype, чати, електронне листування, форуми, або все разом за допомогою навчальної платформи. Вони наближають спілкування до природних умов, надаючи йому ознак автентичності, спонтанності, невимушеності. Живе спілкування з носіями мови або з тими, хто теж вивчає мову, дає змогу набутися певного досвіду, позбавитися невпевненості, перевірити власні знання на практиці та виявити ті аспекти, на які слід звернути особливу увагу.

Важливу роль відіграють також інтерактивні навчальні програми, які є не лише носіями лексичного, граматичного, країнознавчого матеріалу, але й створюють штучне мовне середовище. Крім того, мультимедійні програми дають змогу поєднати використання відео- та аудіофрагментів, засобів візуалізації, технічно забезпечують можливість відпрацювання вимови і засвоєння інтонаційних моделей, а також контролю успішності, що, звичай, було можливим лише за присутності педагога.

Використання інформаційно-комунікативних технологій навчання залежить від рівня інформативної компетентності як учнів, так і викладачів. За умов впевненого володіння навичками роботи з комп'ютерними програмами суб'єктами навчального процесу досягаються досить високі результати, але за несприятливих умов, коли навички роботи з комп'ютером лише формуються, процес вивчення іноземної мови суттєво ускладнюється, тож слід зважено підходити до використання електронних засобів навчання у різних цільових групах і на різних рівнях вивчення мови.

Використання інформаційно-комунікативних технологій навчання у іншомовній освіті відбувається у рамках електронного (E-Learning), змішаного (Blended Learning) навчання, навчання за допомогою так званих на-

вчальних платформ (Lernplattform), а також у межах автономного навчання (autonomies Lernen) та навчання впродовж життя (lebenslanges Lernen). Для іншомовної освіти електронне навчання є вже звичним явищем, але ширші можливості відкриває змішане навчання, у межах якого фази присутності та спілкування є частими й обов'язковими. На відсутність практики спілкування нарікали дослідники проблем вивчення іноземної мови в межах заочного та дистанційного навчання, тож завдяки появі технічних можливостей спілкування незалежно від місця перебування того, хто вчиться, і того, хто вчить, цей недолік остаточно усунуто.

Вивчення іноземних мов у Німеччині відбувається у рамках керованого та некерованого навчання. Кероване навчання здійснюється у межах системи іншомовної освіти як на базі державних закладів загальної, вищої та післядипломної освіти, так і у приватних мовних школах і на курсах іноземних мов. Вони пропонують курси іншомовної підготовки у межах традиційного (очного), електронного (E-Learning, M-Learning, Blended Learning), on-line навчання. Некероване навчання можливе лише за умов особистісної мотивації. Наявність різноманітних навчальних матеріалів на різних носіях, їх доступність, різнорівневий характер, профільна диференціація створюють умови для вивчення будь-якої іноземної мови, а можливість складення іспиту й отримання сертифікату, який у подальшому відкриває нові професійні можливості та підвищує конкурентоздатність на ринку праці, зважаючи до того ж на невисоку для ФРН плату й об'єктивність оцінки, спонукають до вивчення мов незалежно від віку, фаху та рівня освіти.

У межах керованого та некерованого навчання використовуються часто однакові інформаційно-комунікативні засоби, але їх ефективність залежить від того, наскільки доцільним є залучення того чи іншого засобу для досягнення певної педагогічної мети. Так, для керованого навчання найбільш придатними є використання інтерактивних завдань, створених за допомогою програми Hot Potatoes, завдань, при складанні яких використовується авторська програма ZARB, Podcasts для розвитку аудитивних навичок, створення навчальних платформ (Lernplattform, Moodle). Для самостійного вивчення або вдосконалення іноземної мови кожен обирає ті засоби, які є для нього найбільш придатними, і з точки зору їх характеру, і з точки зору доступності, які орієнтовані на набуття найактуальніших для кожної окремої особи компетенцій.

Зважаючи на можливості вивчення мови за допомогою інформаційно-комунікативних технологій, відкриваються нові перспективи для самоосвіти й автономного навчання, особливо якщо йдеться про отримання другої освіти або підвищення кваліфікації.

Подальшого вивчення потребують питання доцільності використання окремих форм електронного навчання на різних етапах освіти, окремих мультимедійних програм для формування певних навичок іншомовного спілкування у сфері загальної, професійної, вищої, фахової освіти, підвищення кваліфікації й автономного навчання. Ефективність кожного окремого мультимедійного засобу залежить не лише від його якості, але й від того, наскільки він відповідає педагогічній меті, віку того, хто навчається, його спроможності опрацювати матеріал на електронних носіях, а також від професійності викладача.

1. *Сисоева С. О.* Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект / *С. О. Сисоева* // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. — 2003. — Випуск 3-4. — 308 с.
2. *Хуторской А. В.* Концепция дистанционного образования / *А. В. Хуторской* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/dopol/russia/conzep.html>
3. *Baier S.* Probleme beim Einsatz digitaler Medien im Fremdsprachenunterricht / *S. Baier* // Вестник Ивановского государственного университета: Серия “Гуманитарные науки”. — Вып. 3 “Филология. История. Философия”. — 2008. — С. 3—8.
4. *Kraus-Hoffmann P.* Mobile Learning. Grundlagen und Perspektiven / *P. Kraus-Hoffmann, M. Kuszpa, M. Sieland-Bortz.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.inqa.de/Inqa/Navigation/publikationen,did=209752.html>
5. *Mitschian H.* Multimedia. Ein Schlagwort in der medienbezogenen Fremdsprachendidaktik / *H. Mitschian* // Deutsch als Fremdsprache. — N 3. — 2004. — S. 131—139.
6. *Ribeca C.* E-learning im Fremdsprachenunterricht / *C. Ribeca.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.italienisch-online-lernen.de
7. *Rösler D.* Blended Learning im Fremdsprachenunterricht / *D. Rösler, N. Würffel* // Fremdsprache Deutsch. — Heft 42. — 2010. — S. 5—11.
8. *Ulrich S.* Lernplattformen / *S. Ulrich* // Fremdsprache Deutsch. — Heft 42. — 2010. — S. 12—15.
9. http://sites.znu.edu.ua/fra_gram/115.ukr.html

Стаття надійшла до редакції 31.10.2011

В. Гаманюк

E-Learning, M-Learning, Blended Learning и дистанционное обучение в системе иноязычного образования Германии

В статье рассматриваются вопросы теоретические аспекты электронного и дистанционного обучения иностранным языкам, а также исследуются возможности использования информационно-коммуникативных технологий в системе иноязычного образования в Германии.

Ключевые слова: образование Германии, иноязычное образование, дистанционное обучение, E-Learning, M-Learning, Blended Learning.

V. Hamaniuk

**E-Learning, M-Learning, Blended Learning and Distance Learning
in the Educational System of Germany**

The article deals with the questions of theoretical aspects of e-learning and distance learning of foreign languages. The author investigates opportunities of information and communication technologies' usage in the system of foreign languages education in Germany.

Key words: education in Germany, foreign languages education, distant learning, E-Learning, M-Learning, Blended Learning.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник О. В. Палка